

Matka Jezusa w dyskursie apologetycznym Ojców Kościoła

BOGUSŁAW KOCHANIEWICZ OP

Wydział Teologiczny
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Poznań

Refleksja Ojców Kościoła nad rolą Błogosławionej Dziewicy w tajemnicy Chrystusa pozwoliła im odkryć ścisłą zależność między mariologią, chrystologią i eklezjologią. Błędna interpretacja tajemnicy Chrystusa odbijała się negatywnie w refleksji mariologicznej i *vice versa*. Świadomi tej zależności, broniąc prawd wiary, odwoływali się do prawd dotyczących Matki Chrystusa. Przekonanie, że „Maryja zwyciężyła wszystkie herezje”, zostaje wyrażone w liturgii Kościoła¹.

Aby udowodnić niniejszą tezę, poddano badaniom argumentację maryjną, którą posługiwali się Ojcowie Kościoła w polemikach z błędnymi opiniami gnostycyzmu, arianizmu, monofizytyzmu Eutychesa czy z poglądami Helwidiusza i Bonozjusza. Podjęcie analizy interesującego nas zagadnienia pozwoliło odkryć, że mariologia autorów wczesnochrześcijańskich

¹ „Gaude, Maria Virgo, cunctas haereses sola interemisti, quae Gabrielis archangeli dictis credidisti. Dum Virgo Deum et hominem genuisti, et post partum virgo inviolata permansisti... Erubescat Judaeus infelix, qui dicit Christum ex Joseph semine esse natum”; Antiphonarium z Compiègne, PL 78, kol. 746; cyt. za Anton Ziegenaus, „Häresie”, w *Marienlexikon*, red. Remigius Baumer, Leo Scheffczyk, t. 3 (St. Ottilien: EOS Verlag Erzbist. St. Ottilien, 1991), 67-69.

Jak zauważył Grzegorz Bartosik, słowa „Cunctas haereses sola interemisti in universo mundo” pojawiają się w tzw. Oficjum o Błogosławionej Dziewicy Maryi. Przytacza je również św. Maksymilian Kolbe; zob. Grzegorz Maria Bartosik, „Próba interpretacji tytułu »Obrończyni wiary«”, w *Matka Boża Murkowa Obrończyni wiary. Ku głębszemu rozumieniu tytułu*, red. Wacław Siwak, Waldemar Janiga (Krosno-Przemyśl: Wydawnictwo Franciszkanów „Bratni Zew”, 2011), 15-40.

nie była rzeczywistością autonomiczną, lecz rozwijała się w ścisłym powiązaniu z innymi prawdami wiary.

Niniejsze opracowanie ma charakter przyczynku, a jednocześnie zachęty do podjęcia badań nad wspomnianym powyżej zagadnieniem. O ile bowiem na Zachodzie pojawiło się stosunkowo wiele opracowań na ten temat², o tyle w naszym kraju, poza kilkoma wyjątkami, zagadnienie to oczekuje gruntownej analizy³.

² Elio Peretto, „Riferimenti mariani negli ebioniti e nei doceti”, *Theotokos* 9, nr 2 (2001): 401-453; Pietro Rosa, „Aspetti della mariologia di Cirillo Alessandrino e di Nestorio”, *Theotokos* 12, nr 1-2 (2004): 255-285; Sever Voicu, „»Kyriotokos« e »Theotokos« nelle omelie di Severiano di Gabala”, *Theotokos* 12, nr 1-2 (2004): 329-335; Luigi Gambero, „Riferimenti mariologici nei documenti dei primi quattro concili ecumenici”, *Theotokos* 12, nr 1-2 (2004): 25-50; Lucio Casula, *Leone Magno. Il conflitto tra ortodossia ed eresia nel quinto secolo* (Roma: 2002); Lucio Casula, „»Natus ex Maria Virgine«. Maria nei Sermoni di Leone Magno”, *Theotokos* 12, nr 1-2 (2004): 215-254; Francesco Pieri, „Il concepimento verginale e l’argomento biblico di Is 7,14 nell’esegesi di Girolamo, tra polemica e apologia”, *Theotokos* 11, nr 2 (2003): 363-384; Anna Maria Berruti Martone, „Maria nel Montanismo”, *Theotokos* 11, nr 1 (2003): 145-154; Luigi Gambero, „La tesi di Bonoso contro la perpetua verginità di Maria e la confutazione di Ambrogio di Milano”, w *XVI Centenario del Concilio di Capua (392–1992). Atti di Convegno Internazionale di Studi Mariologici (Capua, 19-24 maggio 1992)*, red. Giovanni Licardo, Franco Ruotolo, Sergio Tanzarella (Capua-Roma: Istituto Superiore di Scienze Religiose-Pontificia Facoltà Teologica „Marianum”, 1993), 35-50; Candido Pozo, „La virginidad de Maria en el Concilio de Capua (392)”, *Estudios Marianos* 64 (1998): 255-268; Georg Söll, *Storia dei dogmi mariani* (Roma: LAS, 1981); Basil Studer, „Il Concilio di Efeso (431) nella luce della dottrina mariana di Cirillo di Alessandria”, w *La mariologia nella catechesi dei Padri (età postnicena)*, red. Sergio Felici (Roma: LAS, 1991), 49-68; Vittorino Grossi, „Maria nelle fonti eresiologicalhe latine prenicene”, w *La mariologia nella catechesi dei Padri (età prenicena)*, red. Sergio Felici (Roma: LAS, 1988), 141-148; Manlio Simonetti, „Luca 1,35 nelle controversie cristologiche del II e III secolo”, w tamże, 35-48.

³ Bogusław Kochaniewicz, Adam Wojtczak, red., *Jezus Chrystus w świetle teologicznych kontrowersji wczoraj i dziś* (Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Wydział Teologiczny, 2017); Jacek Kamiński, *Dziewictwo Maryi w debacie apologetycznej Ojców Kościoła IV wieku* (Rozprawa doktorska, UKSW, Warszawa 2017); Bogusław Kochaniewicz, „Antyteza Ewa–Maryja w *Adversus haereses* św. Ireneusza z Lyonu. Perspektywa apologetyczna”, *Poznańskie Studia Teologiczne* 23 (2009): 89-102.

1. Antyteza Ewa–Maryja w dyskursie apologetycznym św. Ireneusza z Lyonu

Antytetyczne zestawienie dwóch niewiast jest ściśle powiązane z antytetycznym zestawieniem Adama i Chrystusa – nowego Adama, które pojawia się w listach św. Pawła apostoła. Odniesienie do Maryi nowej Ewy pojawia się zarówno w pismach św. Justyna Męczennika, jak i dziełach św. Ireneusza z Lyonu⁴. Choć zagadnienie to było przedmiotem refleksji wielu badaczy, to jednak było ono do tej pory analizowane w sposób autonomiczny, bez odniesienia do kontekstu, w którym zostało umieszczone. Dlatego jeśli *Adversus haereses* powstało w celu obrony prawd wiary wobec zagrożenia herezją gnostycyzmu, to wspomnianą już antytezę Ewa–Maryja należy odczytać w kontekście prowadzonej przez św. Ireneusza z Lyonu apologii.

1.1. Rola Ewy i Maryi w doktrynie gnostyków

Gnostycyzm deprecjonował wymiar ludzkiego ciała, kładąc akcent na wymiar duchowy człowieka⁵. Według gnostyków grzech pierworodny pojawił się na świecie jako konsekwencja cielesnego obcowania Adama i Ewy. Dlatego każdy akt małżeński był określany jako grzeszny. Gnostycy utrzymywali, że istniało dwóch Adamów oraz dwie Ewy. Pierwsza z nich, bezgrzeszna Córka Sofii, stała się duchową matką wszystkich, którzy żyją według ducha⁶. Natomiast druga Ewa, będąc matką w porządku cielesnym, dała początek rodzajowi ludzkiemu⁷.

1.2. Rola Ewy i Maryi według św. Ireneusza z Lyonu

W odpowiedzi na powyższe błędy biskup Lyonu stwierdził, że Biblia wymienia w raju tylko jedną Ewę i jednego Adama, który stał się archetypem Chrystusa – drugiego Adama. W tej perspektywie niewiasta Ewa stała się zapowiedzią drugiej niewiasty – Błogosławionej Dziewicy. Zauważył również, że zarówno Ewa jak i Maryja były dziewicami poślubionymi,

⁴ Św. Justyn, „Dialog z Żydem Tryfonem”, nr 100, w tenże, *Apologia. Dialog z Żydem Tryfonem*, tłum. Arkadiusz Lisiecki (Poznań: Księgarnia św. Wojciecha, 1926), 280. Ireneusz z Lyonu, *Contre les hérésies* III, 22,4, Sources Chrétiennes 211 (Paris: Cerf, 1974), 443-444.

⁵ Claudio Moreschini, Enrico Norelli, *Storia della letteratura cristiana antica greca e latina*, t. 1 (Brescia: Morcelliana, 1995), 331.

⁶ Kochaniewicz, „Antyteza Ewa–Maryja w *Adversus haereses* św. Ireneusza z Lyonu. Perspektywa apologetyczna”, 97.

⁷ Antonio Orbe, *Introducción a la teología de los siglos II y III*, t. 1 (Roma: Editrice Pontificia Università Gregoriana, 1987), 308.

przeznaczonymi dla swoich mężów Adama i Józefa⁸, nie tyle na mocy duchowego dziewictwa, ile na mocy dziewictwa według ciała⁹.

Opierając się na Piśmie Świętym, Ireneusz stwierdził, że grzech Adama i Ewy był nieposłuszeństwem wobec Bożego nakazu, co w konsekwencji doprowadziło do pojawienia się na świecie śmierci, która ogarnęła cały rodzaj ludzki¹⁰.

Biskup Lyonu, wprowadzając antytezę Ewa–Maryja, zwrócił uwagę na dwie przeciwstawne postawy: nieposłuszeństwie i niewierności Ewy zostały przeciwstawione posłuszeństwo i wiara Maryi, co jeszcze bardziej podkreślało ich rolę w historii zbawienia¹¹. Jak niewiasta w raju zapoczątkowała drogę wiodącą ku śmierci, opartą na zrodzeniu według ciała, tak Maryja zainicjowała inną drogę życia, opartą również na cielesnym zrodzeniu¹². Zatem węzeł, za pomocą którego Ewa związała rodzaj ludzki ze śmiercią, został rozwiązany przez Dziewicę Maryję. To, co Ewa utraciła przez niewierność, Maryja odzyskała przez wiarę: „Jak Ewa, mając Adama za męża, będąc jednak panną, przez swe nieposłuszeństwo stała się dla siebie i dla całego rodzaju ludzkiego przyczyną śmierci, tak Maryja, mając wyznaczonego męża, pozostając jednak panną, przez swe posłuszeństwo, stała się dla siebie i dla całego rodzaju ludzkiego przyczyną zbawienia. (...) Tak też węzeł nieposłuszeństwa Ewy został rozwiązany przez posłuszeństwo Maryi. Co dziewica Ewa związała przez swą niewiarę, to Dziewica Maryja rozwiązała przez wiarę”¹³.

⁸ Ireneusz z Lyonu, *Contre les hérésies*, V, 19,1, Sources Chrétiennes 153 (Paris: Cerf, 1969), 248. Por. Antonio Orbe, „La Virgen María abogada de la virgen Eva”, *Gregorianum* 63 (1982), 463-464; Kochaniewicz, „Antyteza Ewa–Maryja w *Adversus haereses* św. Ireneusza z Lyonu. Perspektywa apologetyczna”, 99.

⁹ Antonio Orbe, „La »recirculación« de la Virgen María en san Ireneo (*Adv. haer.* III,22,4,71)”, w *La mariologia nella catechesi dei Padri (età prenicena)*, 106; Kochaniewicz, „Antyteza Ewa–Maryja w *Adversus haereses* św. Ireneusza z Lyonu. Perspektywa apologetyczna”, 99.

¹⁰ Ireneusz z Lyonu, *Contre les hérésies* V, 19,1, 248. Kochaniewicz, „Antyteza Ewa–Maryja w *Adversus haereses* św. Ireneusza z Lyonu. Perspektywa apologetyczna”, 99; Orbe, „La Virgen María abogada de la virgen Eva”, 468.

¹¹ Tamże, 476.

¹² Tenże, „La »recirculación« de la Virgen María en san Ireneo (*Adv. haer.* III,22,4,71)”, 105-106; Kochaniewicz, „Antyteza Ewa–Maryja w *Adversus haereses* św. Ireneusza z Lyonu. Perspektywa apologetyczna”, 99.

¹³ Św. Ireneusz, „Przeciw herezjom”, III, 22,3-4, w *Ojcowie Kościoła greccy i syryjscy. Teksty o Matce Bożej*, red. Stanisław Celestyn Napiórkowski, tłum. Wojciech Kania, t. 1 (Niepokalanów: Wydawnictwo Ojców Franciszkanów, 1981), 24-25.

Reasumując, należy zauważyć, że akcent położony na Maryję, jako nową Ewę, nie tylko pozwolił podkreślić Jej uczestnictwo w dziele zbawczym Chrystusa, lecz również ukazać Jej doskonałość moralną. Ireneusz, opierając się na wspomnianej antytezie, podkreślił jedność bytu ludzkiego (przewyciężając gnostycki dualizm) oraz jego odpowiedzialność za podejmowane czyny. Wprowadzona przez niego antyteza pozwoliła także dostrzec jedność Bożego planu zbawienia, a co za tym idzie nierozdzielność Starego i Nowego Testamentu¹⁴.

2. *Virginitas Mariae* w apologii św. Ambrożego i św. Hieronima

Analiza pism Ojców Kościoła IV stulecia pozwala zauważyć, że prowadzona przez nich apologia była skoncentrowana nie tylko na obronie boskiej natury Chrystusa, ale również podejmowała kwestię trwałego dziewictwa Matki Chrystusa, przeciwstawiając się błędnym poglądom Helwidiusza, Jowiniana i Bonozjusza.

2.1. *Dziewictwo Maryi według Helwidiusza i Bonozjusza*

Pierwszy z wymienionych herezjarchów wyrażał wątpliwości co do wyższości życia konsekrowanego nad stanem małżeńskim, co w konsekwencji deprecjonowało rozwijający się w Kościele nurt życia monastycznego. W celu usprawiedliwienia swojej opinii Helwidiusz wskazywał na postać Maryi, która po dziewiczym porodzeniu Chrystusa miałaby utrzymywać stosunki małżeńskie z Józefem, czego owocem miałyby być kolejne dzieci, określone w Piśmie Świętym jako bracia i siostry Jezusa: „Jeżeli Pismo oraz współcześni Jezusa mówią nam o braciach i siostrach Jezusa, ci zatem zostali zrodzeni po Jezusie, jeżeli dziewictwo jest wyższe od małżeństwa, to co należy powiedzieć o świętości patriarchów, którzy byli żonaci? (...) Czy dziewice są może lepsze od Abrahama, Izaaka i Jakuba, którzy posiadali żony?”¹⁵

Teologiem kontestującym *virginitas Mariae post partum* był również biskup Sardyki – Bonozjusz. Uważał on, że Maryja po porodzeniu Jezusa miała normalne stosunki małżeńskie z Józefem, z których narodziły się kolejne dzieci. Aby usprawiedliwić swoją tezę, odwoływał się do sceny z godów w Kanie Galilejskiej (J 2,4), w której Jezus posłużył się tym okre-

¹⁴ Kochaniewicz, „Antyteza Ewa–Maryja w *Adversus haereses* św. Ireneusza z Lyonu. Perspektywa apologetyczna”, 100.

¹⁵ Św. Hieronim, „Przeciw Helwidiuszowi o wiecznym dziewictwie błogosławionej Maryi”, 18. 20, w *Ojcowie Kościoła łacińscy. Teksty o Matce Bożej*, t. 2, red. Stanisław Celestyn Napiórkowski, tłum. Wojciech Kania (Niepokalanów: Wydawnictwo Ojców Franciszkanów, 1981), 97.

śleniem w odniesieniu do swojej Matki. Dla Bonozjusza był to ewidentny dowód na to, że Maryja nie była już dziewicą i miała również inne dzieci¹⁶. Aby wzmocnić swoją argumentację, wskazywał również na tekst z Ewangelii według św. Mateusza: „Nie poznał Jej aż porodziła Syna” (Mt 1,25), który sugerował, że po porodzeniu Jezusa Maryja miała relacje małżeńskie z Józefem¹⁷.

2.2. Dziewictwo Maryi w apologii św. Ambrożego z Mediolanu

Błędne tezy głoszone przez biskupa Sardyki wywołały reakcję św. Ambrożego, który w dziele *De institutione virginis*, opierając się na autorytecie Pisma Świętego, bronił prawdy o trwałym dziewictwie Maryi.

Według biskupa Mediolanu pojęcie *mulier* („niewiasta”, „kobieta”), które Pismo Święte odnosi do Maryi, wskazuje na osobę płci żeńskiej, ale niekoniecznie na niewiastę zamężną, niebędącą dziewicą¹⁸. W celu poparcia swego twierdzenia Ambroży przytoczył fragment Księgi Rodzaju (Rdz 2,22), w którym dopiero co stworzona Ewa (a zatem jeszcze dziewica), została określona tym właśnie pojęciem (*mulier*)¹⁹.

Odnosząc się do słów z Ewangelii św. Mateusza „nie poznał Jej, aż porodziła syna” (Mt 1,25), Ambroży przytoczył inne fragmenty biblijne (Iz 46,4; Ps 110,1), argumentując, że określenie „aż do” nie wyklucza czasu nieokreślonego²⁰.

Ambroży wiele miejsca poświęcił komentarzowi J 19,25-27, zwracając uwagę na powierzenie przez Chrystusa swojej Matki umiłowanemu Uczniowi. „Nie dopuszczał Chrystus rozwodu, nie opuściła Maryja męża. Z kim Dziewica winna mieszkać? Tylko z tym, o którym wiedziała, że jest powiernikiem Syna, stróżem niewinności”²¹. Biskup Mediolanu zwrócił również uwagę na pełnię łaski, jaką cieszyła się Błogosławiona Dziewica. Łaska nie tylko pozwalała Jej zachować dziewictwo, lecz również została

¹⁶ Gambero, „La tesi di Bonoso contro la perpetua verginità di Maria e la confutazione di Ambrogio di Milano”, 39.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ Tamże, 44.

¹⁹ Św. Ambroży, „Na oblóczyny dziewicy – wykład o wiecznym dziewictwie Najświętszej Maryi Panny” 5,36, w *Ojcowie Kościoła łacińscy. Teksty o Matce Bożej*, t. 2, 51; Gambero, „La tesi di Bonoso contro la perpetua verginità di Maria e la confutazione di Ambrogio di Milano”, 44.

²⁰ Św. Ambroży, „Na oblóczyny dziewicy – wykład o wiecznym dziewictwie Najświętszej Maryi Panny” 5,38, 52; Gambero, „La tesi di Bonoso contro la perpetua verginità di Maria e la confutazione di Ambrogio di Milano”, 44.

²¹ Św. Ambroży, „Na oblóczyny dziewicy – wykład o wiecznym dziewictwie Najświętszej Maryi”, 48, 54.

udzielona tym, których odwiedziła. Jako przykład Ambrożego wskazał postacie św. Jana Chrzyciela oraz św. Jana, którzy trwali w dziewictwie. Pierwszy został umocniony dzięki trzymiesięcznemu pobytowi Maryi w domu Zachariasza i Elżbiety, natomiast drugi otrzymał tę łaskę, rozciągając opiekę nad Błogosławioną Dziewicą po śmierci Jezusa²².

Warto zaznaczyć, że tezy Bonozjusza były przedmiotem dyskusji synodu biskupów zwołanego do Capui w 392 r.²³ Świadczy o tym list papieża Syrycjusza adresowany do Anyzjusza, biskupa Tessalonik, którego diecezja graniczyła z terytorium podległym jurysdykcji Bonozjusza²⁴.

2.3. Dziewictwo Maryi w apologii św. Hieronima ze Strydonu

Prawdy o trwałym dziewictwie Maryi bronił również św. Hieronim, który w traktacie *Adversus Helvidium* odrzucił błędne tezy adwersarza. Przytaczając werset „nie poznał jej, aż porodziła Syna” (Mt 1,25), zauważył, że czasownik „poznać” pojawia się w Piśmie Świętym w dwojakim znaczeniu. Pierwsze z nich odnosi się do aktu małżeńskiego, natomiast drugie dotyczy poznania duchowego²⁵. Natomiast partykuła „aż” odnosi się zarówno do momentu określonego w czasie, jak i do tego, który jest nieokreślony. Na potwierdzenie słuszności swojej refleksji Hieronim przytoczył słowa zaczerpnięte z Księgi proroka Izajasza: „Aż do waszej starości ja będę ten sam i aż do siwizny ja was podtrzymam” (Iz 46,4)²⁶. Kończąc swój wywód, stawia pytanie: „Czy po ich starości Bóg przestał istnieć?”²⁷

Kolejnym przykładem użycia partykuły „aż” jest końcowy fragment Ewangelii św. Mateusza: „Oto ja jestem z wami przez wszystkie dni, aż do skończenia świata” (Mt 28,20), co pozwala Hieronimowi raz jeszcze powtórzyć pytanie: „Czyż po końcu świata opuści Pan apostołów?”²⁸

²² Tamże, 50, 55.

²³ Mario Maritano, „Editoriale: i Padri latini e la mariologia del IV sec.,” *Theotokos* 11, nr 2 (2003): 224; Gambero, „La tesi di Bonoso contro la perpetua verginità di Maria e la confutazione di Ambrogio di Milano”, 41-43.

²⁴ Opinie badaczy na temat autorstwa powyższego listu są podzielone: niektórzy przypisują go papieżowi Syrycjuszowi, a niektórzy św. Ambrożemu; Maritano, „Editoriale: i Padri latini e la mariologia nel IV sec.,” 226. Zdaniem L. Gambero, w imieniu biskupów zgromadzonych w Capui list zredagował św. Ambroży; Gambero, „La tesi di Bonoso contro la perpetua verginità di Maria e la confutazione di Ambrogio di Milano”, 43.

²⁵ „Dziecię Jezus pozostało w Jerozolimie, a Jego Rodzice nie poznali Go” (Łk 2, 43); Św. Hieronim, „Przeciw Helwidiuszowi o wieczystym dziewictwie Błogosławionej Maryi”, 6, 84.

²⁶ Tamże.

²⁷ Tamże.

²⁸ Tamże, 85.

Oprócz argumentacji opartej na Piśmie Świętym autor apologetycznego traktatu posłużył się również przesłankami teologicznymi, podkreślając Jej osobistą świętość oraz przywilej Bożego macierzyństwa. „Czyż mógł – niech odpowie Helwidiusz – myśleć mąż prawy o współżyciu małżeńskim z żoną, wiedząc, iż miała w swym łonie Bożego Syna. (...) ... czyż ten śmiał się zbliżyć do świątyni Bożej, do mieszkania Ducha Świętego, do Matki swego Pana? (...) Czyż mógł to czynić Józef, przed którego oczami sprawiedliwy Symeon trzymał w rękach Dziecię i uroczyście powiedział: »Teraz o Władco, pozwól odejść słudze Twemu w pokoju według Twego słowa. Bo moje oczy ujrzwały Twoje zbawienie« (Łk 2, 29-30)”²⁹.

Odnosząc się do stwierdzenia zawartego w Ewangelii Łukasza („I porodziła syna pierworodnego”; Łk 2,4-6), Hieronim zauważył, że każdy jednorodzony syn jest też pierworodnym, choć nie każdy pierworodny jest jednorodzonem³⁰. Na potwierdzenie swojej opinii przytoczył fragment z Księgi Liczb (Lb 18,15)³¹, dochodząc do wniosku, że „Prawo to odnosiło się tylko do pierworodnych. Gdyby nazwę »pierworodny« czyniło urodzenie dalszych synów, nie mógłby być objęty prawem pierworodnego ten, o którym by nie wiedziano, czy jeszcze przyjdą po nim bracia”³².

Rozwijając swoją refleksję nad kwestią „braci Pańskich”, Dalmata, polemizując z Helwidiuszem, stwierdził: „Mówisz, że pod krzyżem była Matka Pana, że Ją w Jej wdowieństwie i osamotnieniu polecił Pan Janowi, a przecież – twym zdaniem – miała czterech synów i wiele córek, z którymi mogła żyć razem³³. Ponadto – jak zauważył – czy twym zdaniem, nazywa Pismo św. Jakuba Młodsze synem Maryi, choć nigdy synem Matki Pana, apostołem, czy nie? Jeśli jest apostołem, to musi być synem Alfeusza, który wierzył w Jezusa, i nie należał do wymienionych braci, o których jest napisane: »Wtedy nie wierzyli także Jego bracia w Niego« (J 7,5)”³⁴.

Autor *Adversus Helvidium*, opierając się na Piśmie Świętym, wyodrębnił cztery znaczenia pojęcia „brat”, które wiąże z naturalnym bratem, z przynależnością do tego samego narodu, z pokrewieństwem i uczuciem³⁵.

²⁹ Tamże, 86.

³⁰ „Pierworodnym mianowicie jest nie tylko ten, po którym przychodzą inni, ale i ten, po którym nikt się nie urodził”; tamże, 12, 88.

³¹ „Wszystko, co pierwsze wychodzi z łona Matki, ofiarowane Panu ze wszystkiego ciała, począwszy od ludzi aż do bydła, ludzi pierworodnych każesz wykupić oraz wszystko pierworodne zwierząt nieczystych” (Lb 18,15); tamże, 12, 88.

³² Tamże, 89.

³³ Tamże, 15, 91.

³⁴ Tamże, 92.

³⁵ Tamże, 16, 93.

Każde z tych znaczeń zostało zilustrowane przykładami zaczerpniętymi z Biblii. Badając sens naturalny określenia „bracia Pańscy”, zauważył, że „Pismo św. nie nazywa ich synami Maryi i Józefa”³⁶. Przechodząc do analizy znaczenia, które wiąże się z braterstwem według narodowości, stwierdził, że: „Nieodpowiednim byłoby nazywać kilku spośród Żydów braćmi, skoro w tym znaczeniu trzeba by tak powiedzieć o wszystkich, którzy tam byli”³⁷. Przechodząc do refleksji nad braterstwem według naturalnej bądź duchowej miłości, zauważył: „Lecz jeśli tak, to kogóż bardziej można było nazwać braćmi, jak apostołów, których Jezus uczył, i których sam nazwał matkami i braćmi (Mt 12,49)? A skoro wszyscy są braćmi, bo są ludźmi, niemądrą rzeczą było to jako coś wyjątkowego zaznaczać: »Oto bracia Twoi szukają Cię« (Mt 12, 47)”³⁸.

Dokonana analiza zakresów semantycznych określenia „bracia Pańscy” pozwoliła św. Hieronimowi na sformułowanie konkluzji: „Pozostaje więc, byś zgodnie z powyższym wyjaśnieniem rozumiał wymienionych za braci według pokrewieństwa, a nie według uczucia, narodu, natury...”³⁹.

Odpowiadając na deprecjację wartości życia konsekrowanego wobec stanu małżeńskiego, Hieronim zauważył, że istniały dwie różne ekonomie Starego i Nowego Testamentu, które w odmienny sposób oceniały życie poświęcone Bogu: „Tamci, stosownie do epoki innemu zadaniu służyli, a innemu my, dla których już przyszedł koniec czasów”⁴⁰. Jak długo obowiązywało owo prawo: »Rośnijcie i módlcie się, i napełniajcie ziemię« (Rdz 1,28) (...) żenili się wszyscy i wychodzili za męż, by po opuszczeniu rodziców stać się jednym ciałem, ale później zabrzmiał ów głos: »Czas jest krótki, dlatego ci, co żony mają, niech tak żyją, jakby ich nie mieli« (1Kor 7,29), »Ten, kto się łączy z Panem, jest z Nim jednym duchem« (1Kor 6,17). Dlaczego? »Bo kto nie ma żony, troszczy się o sprawy Pana, o to, jak by się przypodobać Panu. Ten zaś, kto wstąpił w związki małżeńskie, zabiega o sprawy świata, o to, jak by przypodobać się żonie i doznaje rozterki. Podobnie i kobieta niezamężna, i panna troszczą się o sprawy Pana, pragną być świętym ciałem i duchem« (1Kor 7,32-33) (...). Przeznaczeniem dziewicy jest być świętą na ciele i duszy, bo nic nie pomoże dziewicy mieć ciało, jeśli w duchu jest zamężna. »Ta, która wyszła za męż, troszczy się o sprawy świata, o to, jak by się przypodobać mężowi« (1Kor 7,34). Sądzisz, że to jest to samo we dnie i w nocy oddawać się modlitwie i postom, co na przyjęcie męża wygładzać twarz, wychodzić naprzeciw, schlebiać? Pierwsza usiłuje

³⁶ Tamże, 17, 95.

³⁷ Tamże.

³⁸ Tamże.

³⁹ Tamże.

⁴⁰ Tamże, 22, 98.

wydawać się brzydszą i szpecić naturalne zalety, ta maluje się w lustrze i na zniewagę Stwórcy stara się być piękniejsza, niż jej to dała natura⁷⁴¹.

Reasumując, należy zauważyć, że prawda o trwałym dziewictwie Służebnicy Pańskiej pozostaje ściśle powiązana z eklezjologią. Zwolennicy życia monastycznego, praktykując ślub dziewictwa, widzieli w Matce Najświętszej wzór do naśladowania⁴². Dlatego podważanie prawdy o trwałym dziewictwie Maryi deprecjonowało wartość życia poświęconego Bogu, stawiając je na równi ze stanem małżeńskim.

3. *Theotokos* w dyskursie apologetycznym św. Leona Wielkiego

Kolejnym świadkiem apologetycznych dysput jest św. Leon Wielki. Analizując jego *Sermones*, można dostrzec wiele fragmentów, w których papież poddaje krytyce błędne opinie, wyrażając w ten sposób troskę o czystość wiary. Pośród herezji napiętnowanych przez następcę św. Piotra zostają wymienione dwie, które w sposób szczególnie zdominowały V stulecie: doktryny Nestoriusza i Eutychesa.

„Przed dwoma zwłaszcza herezjami przestrzegam waszą gorliwą pobożność: jedna z nich za sprawą Nestoriusza dość dawno już – nie bezkarnie – próbowała podnieść głowę; druga również zgubna i potępienia godna, świeżo wybuchła pod Eutychesa przewodem. Pierwszy z nich ważył się głosić, że Najświętsza Maryja Panna jest matką tylko człowieka, że więc nie potrzeba wierzyć, żeby w jej poczęciu i urodzeniu nastąpiło zjednoczenie Słowa i ciała, ponieważ Syn Boży nie stał się sam synem człowiekiem. Takich twierdzeń ucho katolickie ścierpieć nie mogło...⁷⁴³. Jak zauważył papież, Nestoriusz zakwestionował tytuł *Theotokos*, podkreślając, że Błogosławioną Dziewicę można określać mianem *Christotokos* zamiast *Theotokos*. Przypisanie tego właśnie tytułu maryjnego było konsekwencją odrzucenia realności zjednoczenia dwóch natur w osobie Słowa, co pociągało za sobą niemożność posługiwania się orzekaniem przymiotów (*communicatio idiomatum*)⁴⁴.

⁴¹ Tamże, 98-99.

⁴² Celestino Corsato, „La mariologia in Ambrogio di Milano”, *Theotokos* 11, nr 2 (2003): 296-308. Zagadnienie zostało obszernie omówione w dysertacji doktorskiej Jacka Kamińskiego, *Dziewictwo Maryi w debacie apologetycznej Ojców Kościoła IV wieku* (Rozprawa doktorska, Warszawa: UKSW, 2017), 161-212.

⁴³ Św. Leon Wielki, „Mowa 28”, 5, w tenże, *Mowy* (Poznań: Księgarnia św. Wojciecha, 1957), 118.

⁴⁴ Zdaniem o. Celestyna Napiórkowskiego nauka Nestoriusza o Christotokos została wypaczona. Tenże, „»Christotokos« i »Theotokos«. W sprawie re-

Kolejnym reprezentantem błędnej nauki wymienionym w homilii papeża Leona był archimandryta Konstantynopola – Eutyches, który, broniąc boskiej natury Chrystusa, doszedł do wniosku, że w momencie wcielenia natura ludzka mieszała się z naturą boską, tworząc nową rzeczywistość. Konsekwencją tak postawionej tezy był wniosek, że cechy, jakimi odznaczała się osoba Chrystusa, nie były tożsame z cechami właściwymi ludzkiej naturze⁴⁵. „Drugi bezbożny szerzyciel niedawno powstałego świętokradztwa, wyznawał wprawdzie zjednoczenie dwóch natur w Chrystusie, twierdził jednak, że już skutkiem tego zjednoczenia z dwóch natur jedna tylko mogła pozostać, druga musiała przestać istnieć, już to dając się wchłoniąć, już to odłączając od pierwszej”⁴⁶.

Leon w swojej homilii wskazał na konsekwencje, do jakich prowadzi tego typu błędne założenie: „Boć gdyby Wcielenie Słowa było takim zjednoczeniem boskiej i ludzkiej natury, że przez samo to złączenie, co było dwulite, stałoby się jednolite, to łona Dziewicy samo tylko bóstwo narodziłoby się i dla pozorów, zwodniczo poddałoby się karmieniu i wzrostowi. Wtedy, pominąwszy inne zmienności, jakim my ludzie podlegamy – tylko boska natura zostałaby ukrzyżowana, tylko boska natura umarłaby. (...) Stąd – aby już w ten sposób wszelką nadzieję podciąć, nadzieję na zmartwychwstanie – ani Chrystus nie byłby »pierworodnym z ludzi« (Kol 1,18), boć nie istniałby, kto miał być wskrzeszonym, skoro nie istniał, kto mógł być zabitym”⁴⁷.

Jak można zauważyć, Leon, przeciwstawiając się błędom Eutychesa, podkreślił, że przyjęcie natury ludzkiej przez osobę Słowa sprawiło, że stało się Ono solidarne z ludzkością, dzieląc jej uniżenie, cierpienie i śmierć. Z drugiej zaś strony, Syn Boży pozostawał współistotny Ojcu. Wcielenie

habilitacji Nestoriusza”, w *Maryja w tajemnicy Chrystusa*, red. Stanisław Celestyn Napiórkowski, Stanisław Longosz (Niepokalanów: Wydawnictwo Ojców Franciszkanów 1997), 41. Natomiast Bogdan Czyżewski zauważa, że ów tytuł maryjny (*Theotokos*) był dla Nestoriusza niejednoznaczny; mógł bowiem prowadzić do uznania Maryi za Matkę bóstwa Chrystusa. Bogdan Czyżewski, „Nestoriusz: heretyk czy ofiara polityki religijnej?” w *Jezus Chrystus w świetle teologicznych kontrowersji wczoraj i dziś* (Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Wydział Teologiczny, 2017), 44.

⁴⁵ „...twierdzą oni, że w Chrystusie była tylko jedna, wyłącznie Boska natura, a ciało, wzięte przezeń z Najświętszej Maryi Panny, nie było rzeczywistym ciałem. Wynika więc z tej fałszywej nauki, że ludzka w nim natura to pozory tylko, boska zaś podatna byłaby na cierpienie”; Św. Leon Wielki, „Mowa 96”, 1, 438.

⁴⁶ Tenże, „Mowa 28”, 5, 118.

⁴⁷ Tamże, 118-119.

nie spowodowało pomniejszenia ani unicestwienia ludzkiej natury Chrystusa⁴⁸. W tym kontekście tytuł „Boża Rodzicielka” (*Theotokos*) podkreślał nie tylko prawdziwe macierzyństwo Błogosławionej Dziewicy, z której Słowo Boże przyjęło ludzką naturę, lecz również bóstwo Odwiecznego Słowa.

Według papieża, Wcielone Słowo ma dwie natury, zjednoczone ze sobą bez jakiegokolwiek zmieszania. To wyjątkowe zjednoczenie dwóch natur w Osobie Słowa pozwala orzekać o cechach ludzkich, jakie ma Syn Boży, oraz o cechach boskich, jakimi odznacza się Chrystus jako człowiek, syn Maryi (*communicatio idiomatum*). „Każda bowiem z Jego natur zachowuje właściwości swoje bez uszczerbku: ani postać Boska nie niszczy postaci sługi, ani postać sługi nie umniejsza postaci Boskiej. (...) Obie natury we wzajemnej łączności wykonują to, co do każdej należy, mianowicie Słowo Boże czyni to, co należy do Słowa Bożego, ciało zaś to, co do ciała... Jedna Osoba jest prawdziwie Synem Bożym i prawdziwie Synem człowieczym”⁴⁹.

Przedstawione przez Leona Wielkiego rozwiązanie przeciwstawiało się nauce Nestoriusza, ukazując, że dzięki doskonałemu zjednoczeniu dwóch natur w osobie Słowa można posługiwać się *communicatio idiomatum*, a co za tym idzie również tytułem Bogarodzicy (*Theotokos*)⁵⁰.

Konkludując, należy podkreślić, że papież Leon zauważył ścisły związek między prawdą chrystologiczną a mariologiczną: uznanie Bożego macierzyństwa Maryi niesło ze sobą konieczność uznania dwóch natur w osobie Chrystusa. Zaś tytuł *Theotokos* bronił prawdy wiary Kościoła, przeciwstawiając się herezjom chrystologicznym: był nie do pogodzenia zarówno z doktryną Nestoriusza, jak i z monofizytyzmem reprezentowanym przez Eutychesa.

4. *Virgo Maria* w apologii św. Piotra Chryzologa

Sermones św. Piotra Chryzologa są kolejnym świadectwem polemiki o charakterze apologetycznym Ojców Kościoła. Biskup Rawenny, broniąc boskiej natury Chrystusa wobec obecnych jeszcze w V w. śladów arianizmu, sięgnął po argument maryjny, akcentując dziewicze poczęcie i porodzenie. Homilia 146 zawiera znamienne słowa: „»Z narodzeniem

⁴⁸ „W Nim – powiadam – gdyż w dwu Jego naturach »jeden« jest Chrystus, ten sam, co i boskiej swej potęgi nie utracił, i rodząc się, stał się prawdziwym, pełnym człowiekiem”; Tenże, „Mowa 96”, 2, 440.

⁴⁹ Tenże, „List do Flawiana, bpa Konstantynopola”, w *Breviarium Fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła*, red. Stanisław Głowa, Ignacy Bieda (Poznań: Księgarnia św. Wojciecha, 1988), 224-226.

⁵⁰ Tenże, „Mowa 21”, 1, 72.

Chrystusa było tak«. Nie »tak się stało«, lecz »tak było«, ponieważ Jego narodzenie było u Ojca, gdy rodził się z Matki. Czym był, tym był zawsze; czym był w czasie, tym się stał. Był Bogiem, stał się człowiekiem”⁵¹. Podobny typ argumentacji pojawia się w Kazaniu 153: „Oto boski, a nie ludzki sposób rodzenia. Poczęcie, które zachowuje dziewicę, porodzenie, które pozostawia dziewicę. Bóg działa tak, że nie sposób znaleźć śladu ludzkiego działania”⁵².

Z przytoczonych tekstów wynika, że Piotr Chryzolog, podkreślając dziewicze zrodzenie Chrystusa w czasie, zwrócił uwagę na tajemnicę odwiecznego rodzenia Syna z Ojca. Dziewicze poczęcie i porodzenie Syna przez Maryję było epifanią odwiecznego rodzenia Syna z Ojca. Akcent położony na epifanijski wymiar tajemnicy Bożego narodzenia pozwolił Doktorowi Kościoła podkreślić integralność cielesną Błogosławionej Dziewicy w momencie poczęcia i porodzenia Jezusa, co ujawniało „nadprzyrodzony charakter wydarzenia, które dokonało się według boskich zasad, a nie ludzkich”⁵³. Upodobanie, z jakim biskup Rawenny posługiwał się określeniami: *virgo concipit/virginitas concipit, virgo parturit/virginitas parturit* spowodowało, że jego mariologia koncentrowała się przede wszystkim na tajemnicy dziewiczego macierzyństwa Maryi⁵⁴.

* * *

Przedstawiony zarys refleksji Ojców Kościoła nad postacią Matki Najświętszej został zawężony do trzech tytułów maryjnych: nowej Ewy, Dziewicy i Bożej Rodzicielki, które ilustrują kierunki, w których rozwijały się wypowiedzi autorów chrześcijańskiego antyku na temat Matki Odkupiciela. Akcent, który został położony na wymiar apologetyczny doktryny Ojców Kościoła, pozwolił odkryć, że refleksja nad postacią Matki Pana dokonywała się w ścisłym powiązaniu z refleksją nad tajemnicą Chrystusa. Akcentowanie dziewiczego poczęcia i porodzenia Chrystusa pomagało bronić bóstwa Syna Bożego, tytuł Bożej Rodzicielki okazał się pomocny

⁵¹ Św. Piotr Chryzolog, „Homilia o narodzeniu Chrystusa, o świętym Józefie Oblubieńcu i o Maryi Oblubienicy”, w *Ojcowie Kościoła Łacińscy. Teksty o Matce Bożej*, t. 2, 145.

⁵² Tenże, „Homilia 153”, 1, w *Corpus Christianorum. Series Latina*, t. 24B (Turnhout 1982), 956.

⁵³ Bogusław Kochaniewicz, „Polemika antyariańska w kazaniach św. Piotra Chryzologa”, w *Jezus Chrystus w świetle teologicznych kontrowersji wczoraj i dziś*, red. Bogusław Kochaniewicz, Adam Wojtczak (Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Wydział Teologiczny, 2017), 27-36.

⁵⁴ Tamże, 34.

w obronie doskonałego zjednoczenia dwóch natur w osobie Wcielonego Słowa, dziewictwo Maryi po porodzeniu Chrystusa podkreślało walor życia konsekrowanego. A posługiwanie się antytezą Ewa–Maryja zwróciło uwagę na uczestnictwo dwóch niewiast w odwiecznym planie Bożym, realizującym się w ekonomii Starego i Nowego Przymierza. Istniejąca zależność pozwoliła dostrzec, że błąd popełniony w chrystologii prowadził w konsekwencji do błędu w mariologii, natomiast błędna interpretacja prawd maryjnych odkrywała błędy natury chrystologicznej.

Świadomi tej zależności Ojcowie Kościoła niejednokrotnie posługiwali się argumentacją maryjną, przeciwstawiając się tym, którzy podważali fundamentalne prawdy wiary dotyczące osoby Chrystusa i natury Kościoła. Wynika z tego, że mariologia patrystyczna rozwijała się w ścisłym związku z nauką o Chrystusie.

Bibliografia:

- Bartosik Grzegorz Maria. „Próba interpretacji tytułu »Obrończyni wiary«”. W *Matka Boża Murkowa Obrończyni wiary. Ku głębszemu rozumieniu tytułu*, redakcja Waław Siwak, Waldemar Janiga, 15-40. Krosno-Przemyśl: Wydawnictwo Franciszkanów „Bratni Zew”, 2011.
- Berruti Martone Anna Maria. „Maria nel Montanismo”. *Theotokos* 11, nr 1 (2003): 145-154.
- Casula Lucio. *Leone Magno. Il conflitto tra ortodossia ed eresia nel quinto secolo*. Roma: Tiellemmedia Editore, 2002.
- Casula Lucio. „»Natus ex Maria Virgine«. Maria nei Sermoni di Leone Magno”. *Theotokos* 12, nr 1-2 (2004): 215-254.
- Corsato Celestino. „La mariologia in Ambrogio di Milano”. *Theotokos* 11, nr 2 (2003): 291-336.
- Czyżewski Bogdan. „Nestoriusz: heretyk czy ofiara polityki religijnej?” W *Jezus Chrystus w świetle teologicznych kontrowersji wczoraj i dziś*, 37-51. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Wydział Teologiczny, 2017.
- Dekert Tomasz. *Teoria recapitulacji Ireneusza z Lyonu w świetle starożytnych koncepcji na temat Adama*. Kraków: WAM, 2007.
- Gambero Luigi. „Riferimenti mariologici nei documenti dei primi quattro concili ecumenici”. *Theotokos* 12, nr 1-2 (2004): 25-50.
- Gambero Luigi. „La tesi di Bonoso contro la perpetua verginità di Maria e la confutazione di Ambrogio di Milano”. W *XVI Centenario del Concilio*

- di Capua (392-1992). *Atti di Convegno Internazionale di Studi Mariologici* (Capua, 19-24 maggio 1992), redakcja Giovanni Licardo, Franco Ruotolo, Sergio Tanzarella, 35-50. Capua-Roma: Istituto Superiore di Scienze Religiose-Pontificia Facoltà Teologica „Marianum”, 1993.
- Grossi Vittorino. „Maria nelle fonti eresiologiche latine prenicene”. W *La mariologia nella catechesi dei Padri (età prenicena)*, redakcja Sergio Felici, 141-148. Roma: LAS, 1988.
- Ireneusz z Lyonu. *Contre les hérésies. Livre III*. Sources Chrétiennes 211. Paris: Cerf, 1974.
- Ireneusz z Lyonu, *Contre les hérésies. Livre V*. Sources Chrétiennes 153. Paris: Cerf, 1969.
- Kamiński Jacek. *Dziewictwo Maryi w debacie apologetycznej Ojców Kościoła IV wieku*. Rozprawa doktorska, UKSW, Warszawa 2017.
- Kochaniewicz Bogusław. „Antyteza Ewa-Maryja w *Adversus haereses* św. Ireneusza z Lyonu. Perspektywa apologetyczna”, *Poznańskie Studia Teologiczne* 23, (2009): 89-102.
- Kochaniewicz Bogusław. „Polemika antyariańska w kazaniach św. Piotra Chryzologa”. W *Jezus Chrystus w świetle teologicznych kontrowersji wczoraj i dziś*, redakcja Bogusław Kochaniewicz, Adam Wojtczak, 27-36. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Wydział Teologiczny, 2017.
- Kochaniewicz Bogusław, Adam Wojtczak, redakcja, *Jezus Chrystus w świetle teologicznych kontrowersji wczoraj i dziś*. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Wydział Teologiczny, 2017.
- Maritano Mario. „Editoriale: i Padri latini e la mariologia del IV secolo”. *Theotokos* 11, nr 2 (2003): 215-244.
- Moreschini Claudio, Norelli Enrico. *Storia della letteratura cristiana antica greca e latina*. Tom 1. Brescia: Morcelliana, 1995.
- Napiórkowski Stanisław Celestyn. „»Christotokos« i »Theotokos«. W sprawie rehabilitacji Nestoriusza”. W *Maryja w tajemnicy Chrystusa*, redakcja Stanisław Celestyn Napiórkowski, Stanisław Longosz, 40-44. Niepokalanów: Wydawnictwo Ojców Franciszkanów, 1997.
- Orbe Antonio. *Introducción a la teología de los siglos II y III*. Tom 1-2. Roma: Editrice Pontificia Università Gregoriana, 1987.
- Orbe Antonio. „La »recirculación« de la Virgen María en san Ireneo (*Adv. haer.* III,22,4,71)”. W *La mariologia nella catechesi dei Padri (Età prenicena)*, redakcja Sergio Felici, 101-120. Roma: LAS, 1989.
- Orbe Antonio. „La Virgen María abogada de la virgen Eva”. *Gregorianum* 63 (1982): 451-506.

- Peretto Elio. „Riferimenti mariani negli ebioniti e nei doceti”. *Theotokos* 9, nr 2 (2001): 401-453.
- Pieri Francesco. „Il concepimento verginale e l’argomento biblico di Is 7,14 nell’esegesi di Girolamo, tra polemica e apologia” *Theotokos* 11, nr 2 (2003): 363-384.
- Pozo Candido. „La virginidad de Maria en el Concilio de Capua (392)”. *Estudios Marianos* 64 (1998): 255-268.
- Rosa Pietro. „Aspetti della mariologia di Cirillo Alessandrino e di Nestorio”. *Theotokos* 12, nr 1-2 (2004): 255-285.
- Sever Voicu. „»Kyriotokos« e »Theotokos« nelle omelie di Severiano di Gabala”. *Theotokos* 12, nr 1-2 (2004): 329-335.
- Simonetti Manlio. „Luca 1,35 nelle controversie cristologiche del II e III secolo”. W *La mariologia nella catechesi dei Padri (età prenicena)*, redakcja Sergio Felici, 35-48. Roma: LAS, 1988.
- Söll Georg. *Storia dei dogmi mariani*. Roma: LAS, 1981.
- Studer Basil. „Il Concilio di Efeso (431) nella luce della dottrina mariana di Cirillo di Alessandria”. W *La mariologia nella catechesi dei Padri (età post-nicena)*, redakcja Sergio Felici, 49-68. Roma: LAS, 1991.
- Syrycjusz. „Lettera ad Anisio vescovo di Tessalonica”. *Theotokos* 11, nr 2 (2003): 226.
- Św. Ambroży. „Na oblóczyny dziewicy—wykład o wieczystym dziewictwie Najświętszej Maryi Panny”. W *Ojcowie Kościoła łacińscy. Teksty o Matce Bożej*, redakcja Stanisław Celestyn Napiórkowski. Tłumaczenie Wojciech Kania. Tom 2, 43-68. Niepokalanów: Wydawnictwo Ojców Franciszkanów, 1981.
- Św. Hieronim. „Przeciw Helwidiuszowi o wieczystym dziewictwie błogosławionej Maryi”. W *Ojcowie Kościoła łacińscy. Teksty o Matce Bożej*, redakcja Stanisław Celestyn Napiórkowski. Tłumaczenie Wojciech Kania. Tom 2, 80-100. Niepokalanów: Wydawnictwo Ojców Franciszkanów, 1981.
- Św. Ireneusz. „Przeciw herezjom”, III, 22. W *Ojcowie Kościoła greccy i syryjscy. Teksty o Matce Bożej*, redakcja Stanisław Celestyn Napiórkowski. Tłumaczenie Wojciech Kania. Tom 1, 24-25. Niepokalanów: Wydawnictwo Ojców Franciszkanów, 1981.
- Św. Justyn, „Dialog z Żydem Tryfonem”. W tenże, *Apologia. Dialog z Żydem Tryfonem*. Tłumaczenie Arkadiusz Lisiecki, 97-349. Poznań: Księgarnia św. Wojciecha, 1926.
- Św. Leon Wielki. „List do Flawiana, bpa Konstantynopola”. W *Breviarium Fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła*, redakcja Stanisław Głowa, Ignacy Bieda, 222-226. Poznań: Księgarnia św. Wojciecha, 1988.
- Św. Leon Wielki. *Mowy*. Poznań: Księgarnia św. Wojciecha, 1957.

- Św. Piotr Chryzolog. „Homilia o narodzeniu Chrystusa, o świętym Józefie Oblubieńcu i o Maryi Oblubienicy”. W *Ojcowie Kościoła łacińscy. Teksty o Matce Bożej*, redakcja Stanisław Celestyn Napiórkowski. Tłumaczenie Wojciech Kania. Tom 2, 145-148. Niepokalanów: Wydawnictwo Ojców Franciszkanów, 1981.
- Św. Piotr Chryzolog. „Homilia 153”. W *Corpus Christianorum. Series latina*, 965-957. Turnholt 1982.
- Ziegenaus Anton. „Häresie”. W *Marienlexikon*, redakcja Remigius Baumer, Leo Scheffczyk. Tom 3, 67-69. St. Ottilien: EOS Verlag Erzabtei St. Ottilien, 1991.

Matka Jezusa w dyskursie apologetycznym Ojców Kościoła

STRESZCZENIE

Refleksja Ojców Kościoła nad postacią Matki Najświętszej uwzględniała wymiar apologetyczny, który był reakcją na pojawiające się heterodoksyjne interpretacje objawienia. Niniejsze studium, na przykładzie trzech tytułów maryjnych – nowej Ewy, Dziewicy i Bożej Rodzicielki – usiłuje ukazać rolę argumentacji maryjnej w obronie podstawowych prawd wiary. Dokonana analiza pozwoliła ukazać, że refleksja mariologiczna autorów chrześcijańskiego antyku dokonywała się w ścisłym powiązaniu z refleksją nad tajemnicą Chrystusa. Zaakcentowanie dziewiczego poczęcia i porodzenia Chrystusa pomagało w obronie bóstwa Syna Bożego, tytuł Bożej Rodzicielki (*Theotokos*) okazał się pomocny w obronie zjednoczenia dwóch natur w osobie Wcielonego Słowa, natomiast podkreślenie integralności cielesnej Maryi po porodzeniu Chrystusa pozwalało przypomnieć o walorze życia konsekrowanego. Zastosowanie antytezy Ewa–Maryja zwróciło uwagę na uczestnictwo dwóch niewiast w odwiecznym planie Bożym, realizującym się w ekonomii Starego i Nowego Przymierza. Dzięki istniejącej zależności między mariologią, chrystologią i eklezjologią można dostrzec, że błąd popełniony w chrystologii prowadził w konsekwencji do błędu w mariologii, natomiast błędna interpretacja prawd maryjnych odkrywała błędy natury chrystologicznej.

Świadomi tej zależności Ojcowie Kościoła nie traktowali mariologii jako odrębnej, autonomicznej dyscypliny, lecz rozwijali ją w ścisłym związku z nauką o Chrystusie.

Słowa kluczowe: Ojcowie Kościoła, apologia, herezja, mariologia, Matka Boża

Mother of Jesus in the apologetic discourse of the Fathers of the Church

SUMMARY

The reflection of the Fathers of the Church over the person of the Blessed Mother took into account the apologetic dimension which was a reaction to the emerging heterodox interpretations of the Revelation. This study, on the example of three Marian titles: the new Eve, the Virgin and the Mother of God, attempts to show the role of the Marian argument in defending the fundamental truths of faith. The analysis made it possible to show that the Marian thought of the authors of the Christian Antiquity was closely related to the reflection on the mystery of Christ. The emphasis on the virgin conception and birth of Christ helped defend the divine Son of God, the title of God the Mother (*Theotokos*) proved helpful in defending the unification of the two natures with the body of the Incarnate Word, while stressing the bodily integrity of Mary after the birth of Christ made it possible to recall the value of the consecrated life. The use of the antithesis of Eve–Mary drew attention to the participation of the two women in the eternal plan of God, realising itself in the economy of the Old and New Covenants. Thanks to the existing relationship between Mariology, Christology and ecclesiology, it can be seen that the error committed in the field of Christology led, in consequence, to a mistake in Mariology, while an erroneous interpretation of Marian truths revealed Christological errors.

Conscious of this relationship, the Fathers of the Church did not treat Mariology as a separate, autonomous discipline, but developed it in close connection with the doctrine of Christ.

Keywords: Fathers of the Church, apology, heresy, Mariology, Mother of God